

พัฒนาการในการสร้างพระเครื่องในภาคอีสาน

The Evolution in the Making Amulets in Esan

วิเชียร แสนมี

Wichian Sanmee

สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา

Philosophy and Religion

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

Faculty of Humanities and Social Sciences

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

KhonKaen University

บทคัดย่อ

พระพิมพ์ หรือพระเครื่อง หมายถึง เครื่องรางของขลัง หรือพระเครื่องราง ซึ่งเกิดจากการนำเอาสิ่งที่เป็นพุทธคุณเข้ามาผสมผสานกับความเชื่อที่เป็นไสยขาว ทำให้กลายเป็นวัตถุสำเร็จรูปที่รวบรวมบรรดาของขลังทั้งมวลให้อยู่ภายในวัตถุเดียวกัน เรียกว่าวัตถุมงคล ทำให้ง่ายแก่การรักษา พกพาติดตัว พระเครื่องจึงนับว่าเป็นเครื่องรางของขลังแบบใหม่ที่ทันสมัย เป็นที่นิยมกันมาก ในอดีตและปัจจุบัน การสร้างพระพิมพ์ หรือพระเครื่องสืบเนื่องมาจากสาเหตุดังนี้ คือ เพื่อการสืบทอดพระพุทธศาสนา เพื่ออุทิศส่วนกุศล เพื่ออาราธนาคุณพระพุทธานุภาพให้บังเกิดผลกับตัว หรือที่เรียกกันให้เข้าใจง่าย ๆ ว่า “สร้างเพื่อไว้ใช้” การสร้างพระตามคตินี้จะมีการปลุกเสก เวทย์มนต์ คาถาอาคม ให้บรรจุลงในพระพิมพ์หรือพระเครื่อง

ในปัจจุบันได้มีมูลเหตุของการสร้างพระเครื่องขึ้นมาอีกในรูปแบบหนึ่งเพื่อหารายได้จากการบูชาไปก่อเกิดสาธารณประโยชน์มากมายทั้งในพระศาสนาและกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม ซึ่งมูลเหตุการสร้างนี้กำลังได้รับความนิยมและแผ่ขยายเป็นอย่างยิ่ง เช่น สร้างพระเครื่องเพื่อเป็นที่ ระลึก ให้กับผู้บริจาคทรัพย์

สร้างพระเครื่องเพื่อให้เป็นขวัญ และกำลังใจ ในการทำงาน สร้างพระเครื่องเพื่อหาทุนการศึกษาให้กับพระภิกษุและสามเณร เพื่อเป็นเครื่องรางของขลัง เพื่อแจก

เป็นของชำร่วย เพื่อบรรจุลงกรุ เจดีย์ สถูป ซึ่งล้วนแล้วแต่มีวัตถุประสงค์ในการสร้างที่แตกต่างกันออกไป

รูปแบบศิลปกรรมของพระเครื่องดินเผากรุนาตูน ที่ขุดค้นพบเมื่อปี พ.ศ. 2522 จำแนกรูปลักษณะของพระพิมพ์ดินเผา ออกเป็น 6 ลักษณะ ได้แก่ สามเหลี่ยมรูปใบไม้ สามเหลี่ยมหน้าจั่ว สี่เหลี่ยมผืนผ้า สี่เหลี่ยมจัตุรัส ฐานเหลี่ยมยอดโค้ง และลอยตัวองค์เดียว โดยแบ่งออกเป็นปางต่างๆ ดังนี้ ปางแสดงพระธรรมเทศนา ปางยมกปาฏิหาริย์ ปางมุจลินทร์ ปางขัดสมาธิ ปางลีลา พระแผง และแผ่นดินเผารูปสถูปจำลอง ซึ่งล้วนแต่เป็นศิลปกรรมในสมัยทวารวดี

คำสำคัญ : พัฒนาการ, พระเครื่อง, ยุคทวารวดี, กรุ

Abstract

Amulet is charm, holy or sacred item that made of holy objects applied with belief of good magic and become all-charming in one object that called sacred object. Amulet is easy to keep and carry, it's modern sacred object and it's very popular nowadays. In the past, reasons of making amulet or sacred object are inherit Buddhist, consign merit, made good wishes to self and for the simple reason is "make for use". The making of amulets follow traditional concept will always include chanting an incantation over sacred object.

In present days, reason of making amulets are different, it made for earn money to do many public good, also religious activities and social activities. These reason is now popular and expanding; for examples of making amulet : to give to people who donate money as souvenir, to give amulet as gifts and encourage in working, to earn money for scholarship for monks and neophyte and use amulet as sacred object for use as souvenir, to put in repository, pagoda or shrine. Reasons of making amulet are different and various.

Forms of Na Dun clay amulets art that was found in 1979 can classify in 6 forms included triangle leaf, isosceles triangle, rectangle, square, square base – curve top and statue. And classify by postures: give a sermon posture, show Yo Ma Ka miracle posture, Nak Prok posture, sit crossed-leg posture, Lee La posture, pack of Buddha and baked clay sheet with shrine picture. All of them are arts in Thavarawadee's age.

Keywords : Evolution, Amulet, Thavarawadee's age, Repository.

ประวัติการสร้างพระพุทธรูป

พระพุทธศาสนาได้เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานพร้อมกับพัฒนาการสร้างอารยธรรม ตลอดระยะเวลาอันยาวนานมีผู้คนเข้ามาอาศัยและสร้างสมอารยธรรมขึ้นบนดินแดนแห่งนี้ล้วนผูกพันอยู่กับพระพุทธศาสนา สิ่งที่ตามมาคือความศรัทธาที่สร้างสรรคโบราณวัตถุ สุนงตอบพิธีกรรม หรือกิจกรรมทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม รวมทั้งได้มีการแกะสลักพระพุทธรูปตั้งแต่ขนาดเล็กไปจนถึงขนาดใหญ่

มูลเหตุแห่งการสร้างพระพุทธรูปนั้นมีประวัติความเป็นมาพร้อมกับการแพร่ขยายของพระพุทธศาสนา พระพุทธรูปมีมาถือเป็นเจดีย์ประเภทหนึ่งในจำนวนเจดีย์ทั้ง 4 ประเภท คือ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ อุเทสิกเจดีย์ และรูปสลักอันเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธประวัติ ก็จัดว่าเป็นอุเทสิกเจดีย์ (สมพร อยู่โพธิ์. 2524 : 2) พุทธเจดีย์สถานส่วนใหญ่สร้างขึ้นครั้งแรกในประเทศอินเดีย โดยพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์ราชวงศ์โมริยะ พระองค์เป็นกษัตริย์องค์ที่ 3 ของราชวงศ์ ทรงครองราชย์อยู่ประมาณ พ.ศ. 270-311 ได้ทรงสร้างพุทธสถานขึ้นหลายแห่งแต่ยังไม่ได้มีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นมาขึ้น พระพุทธรูปหรือพระพุทธรูปมีมา ตามศัพท์คือ รูปสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธเจ้า ไม่ใช่รูปเหมือนพระองค์ท่าน ซึ่งแต่เดิมในสมัยที่พระองค์ยังทรงดำรงพระชนชีพยังไม่ได้มีการสร้างจนกระทั่งพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานจึงได้มีการสร้างถาวรวัตถุอื่นๆนอกเหนือจากพระอารามหรือที่พักสงฆ์ (กรมศิลปากร. 2545 : 14) ในพระพุทธประวัติแต่เดิมนั้นชาวอินเดียสมัยโบราณไม่นิยมสร้างรูปเคารพแต่จะสร้างอย่างอื่นเป็นสัญลักษณ์ ซึ่งคตินิยมนี้เองที่ดลใจให้ชาวโยนกคิดสร้างพระพุทธรูปขึ้นในคันธาราฐเป็นปฐม ในสมัยของพระเจ้ามิลินท์ คือระหว่าง พ.ศ. 365-383 และการสร้างครั้งแรกน่าจะเป็นดำริของพระเจ้าแผ่นดินมากกว่าของประชาชนทั่วไป จึงได้มีการประชุมปรึกษาหารือระหว่างนักปราชญ์ราชบัณฑิตว่าควรจะสร้างรูปของพระองค์อย่างไร (มนัส โอบากุล. 2543 : 6-7) จากนั้นคตินิยมการสร้างพระพุทธรูปจึงแพร่หลายเข้าสู่อินเดีย จนกระทั่งเกิดศิลปะแบบมถุรา อมราวดี ทางใต้ (พุทธศตวรรษที่ 7-8) ศิลปะแบบคุปตะ ซึ่งถือว่าเป็นยุคทอง ของศิลปะอินเดีย (พุทธศตวรรษที่ 9-11) ศิลปะแบบหลังคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ 11-12) ศิลปะเหล่านี้ได้แพร่อิทธิพลให้แก่บรรดาประเทศ

ต่างๆ แถบเอเชียอาคเนย์ ลังกา และหมู่เกาะอินโดนีเซีย ศิลปะแบบปาละ-เสนะ (พุทธศตวรรษที่ 14-18) เป็นศิลปะยุคสุดท้ายของอินเดีย หลังจากนั้นศาสนาอิสลามก็เข้ามามีอิทธิพลแทนที่ (กรมศิลปากร. 2545 : 15)

ส่วนดินแดนสุวรรณภูมิหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ดำเนินการสร้างพระพุทธรูปปฏิมานั้น เริ่มจากประชาชนในดินแดนดังกล่าวหันมานับถือพระพุทธศาสนา จนเกิดเป็นนครรัฐและอาณาจักรต่างๆซึ่งในประเทศไทย จากหลักฐานทางโบราณคดี ได้พบพระพุทธรูปแบบ อมราวดี คุปตะ และปาละในภาคใต้และภาคเหนือของไทย มีอายุอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 11 เป็นต้นมา บรรดานักโบราณคดีได้แบ่งยุคสมัยของพระพุทธรูปที่พบในประเทศไทยตามลักษณะศิลปะ คือ ศิลปะแบบทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี เชียงแสน สุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ พระพุทธรูปแบบทวารวดี เป็นพระพุทธรูปที่เก่าแก่ที่สุดและได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดียมาก ปางต่างๆ ที่นิยมสร้างกันได้แก่ ปางแสดงธรรมเทศนา ปางห้ามสมุทร ปางมารวิชัย และปางตรัสรู้

ประวัติความเป็นมาของพระเครื่องในอีสาน

สมัยทวารวดี

ศิลปะทวารวดีได้ปรากฏอยู่หลายภูมิภาคของไทย ภาคเหนือเกิดขึ้นที่เมืองหริภุญไชย จังหวัดลำพูน ภาคใต้ปรากฏที่เมืองที่เมืองโบราณญะรัง จังหวัดปัตตานี ภาคอีสานปรากฏที่เมืองนครจำปาศรี จังหวัดมหาสารคาม เมืองไพร จังหวัดร้อยเอ็ด เมืองเสมา จังหวัดนครราชสีมา ทั้งนี้ศิลปะทวารวดีที่ปรากฏตามเมืองต่างๆ เหล่านี้ ถึงแม้จะมีรูปแบบศิลปะกรรมร่วมกัน แต่ในรายละเอียดแล้วจะให้ความแตกต่างกันด้วยอิทธิพลของท้องถิ่นนั้นๆ เนื่องด้วยการเผยแพร่กระจายการยอมรับอิทธิพลศิลปะทวารวดีของแต่ละแห่งนั้น เป็นการรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมและศาสนาพุทธร่วมกัน มิใช่เป็นการรับด้วยเหตุทางการเมือง ดังนั้นช่างหรือศิลปินหรือผู้คนในแต่ละสังคมของแต่ละชุมชนจึงมีอิสระเป็นของตนเอง

เอกลักษณ์ของวัฒนธรรมทวารวดีในภาคอีสาน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมิได้มีแต่บ้านเมืองที่นับถือศาสนาพราหมณ์ตามแบบแผนที่รับมาจากเขมรโบราณเท่านั้น ทว่ายังมีบ้านเมืองหลายแห่งที่นับถือพุทธศาสนาเถรวาทเป็นหลัก ซึ่งบ้านเมืองตามแบบหลังนี้นิยมเรียกกันว่า ทวารวดี อย่างไรก็ตาม ปุชนิยัตถุในพุทธศาสนาที่สร้างขึ้นในภาคอีสาน มีความแตกต่างไปจากทวารวดีภาคกลางในประการสำคัญหลายอย่าง และวัตถุนั้นเป็นเอกลักษณ์ของทวารวดีภาคกลางหลายอย่างก็มีได้แพร่หลายในภาคอีสาน ทำให้นักวิชาการนิยมนำคำว่า อีสาน มาต่อท้ายเป็น ทวารวดีอีสาน เพื่อย้ำให้เห็นว่าแตกต่างไปจากทวารวดีภาคกลางและเป็นการจำแนกออกไปจากวัฒนธรรมเขมรที่แผ่เข้ามายังภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงเวลานั้น

การเรียกวัฒนธรรมพุทธศาสนาในภาคอีสานที่ไม่ใช่เขมรว่า ทวารวดีนั้นไม่ได้หมายความว่าบ้านเมืองอันมีนามว่าทวารวดีที่อยู่ภาคกลางมีอำนาจทางการเมืองการปกครองเหนือเหนือภาคอีสานตามความเป็นจริงแล้วบ้านเมืองอันเป็นศูนย์กลางการเมืองการปกครองของภาคอีสานสมัยนั้น คงมีอยู่หลายเมือง และไม่ได้เป็นเมืองที่ขึ้นตรงต่อทวารวดีภาคกลาง เพียงแต่รับเอาวัฒนธรรมพุทธศาสนาเถรวาทผ่านมาจากภาคกลางเท่านั้นเมื่อพุทธศาสนาเถรวาทเข้ามาสู่ภาคอีสานโดยการรับผ่านมาจากภาคกลางเป็นหลักแล้ว ลักษณะหลายประการของทวารวดีภาคอีสานจึงสะท้อนแรงบัลดาลใจจากทวารวดีภาคกลางอย่างเห็นได้ชัด เช่น ความนิยมทำพระพุทธรูปประทับยืนแสดงธรรมด้วยพระหัตถ์ทั้งสองข้าง พระพิมพ์บางแบบที่เหมือนกันราวกับว่าทำจากพิมพ์เดียวกัน ธรรมจักรและกวางหมอบที่มีรายงานการค้นพบอยู่ในภาคอีสาน เป็นต้น (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. 2552 : 5-8)

พระพุทธรูปและพระพิมพ์วัฒนธรรมทวารวดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นหลักฐานที่ดีในการบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ในอดีต เช่น ความเชื่อถือศรัทธาในพระพุทธศาสนา การติดต่อสัมพันธ์กับดินแดนข้างเคียงอื่นๆ พระพุทธรูปทวารวดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น พบกระจายตัวไปทั่วทั้งภาคทว่าชุมชนโบราณบางเมืองเท่านั้นที่พบมากเป็นพิเศษ เป็นต้นว่า เมืองเสมา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดนครราชสีมา เมืองโบราณแถบจังหวัดบุรีรัมย์ เมืองฟ้าแดดสงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์ ส่วนพระพิมพ์พบมากที่สุด

ในนครจำปาศรี อำเภอนาด้วง จังหวัดมหาสารคาม (สมชาย ลำด่วน. 2547 : 9-10) พระเครื่องที่พบตามเมืองหรือตามพื้นที่ต่างๆ มักมีรายละเอียดบางประการที่แตกต่างกัน บางครั้ง ความแตกต่างมีชัดเจนจนใช้เป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงสกุลช่างที่ต่างกันได้

พระพิมพ์ซึ่งพบในพื้นที่ภู่ม่านี่เป็นหลักนั้น โดยส่วนใหญ่ลำพังแต่องค์พระพิมพ์ ไม่สามารถระบุได้ว่าสร้างขึ้นเนื่องในคติพุทธศาสนาเถรวาทหรือมหายาน ต้องพิจารณาสิ่งของที่พบร่วมกันเป็นตัวช่วยวิเคราะห์ ยกเว้นพิมพ์ที่เล่าเรื่องพุทธประวัติตอน ยมกปาฏิหาริย์ที่เมืองสาวัตถี โดยทำพระพุทธรูปประทับใต้ต้นมะม่วง ย่อมสร้างขึ้นภายใต้แรงบันดาลใจจากคัมภีร์ของพุทธศาสนาเถรวาท เพราะคัมภีร์ของนิกายนี้เท่านั้น ที่กล่าวว่าพระพุทธรูปทรงแสดงปาฏิหาริย์ครั้งนี้ที่ต้นมะม่วง

วัตถุประสงค์ในการสร้างพระพิมพ์

พุทธศาสนิกชนมีคติในการสร้างพระพุทธรูปและพระพิมพ์อย่างหนึ่ง เพื่อเป็นบุญเป็นกุศลต่อตนเองและบุคคลอื่นที่ผู้สร้างต้องการให้กุศลนั้นส่งถึง อาณิสสค์ของการสร้างพระพุทธรูปที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระพุทธรูปหลายคัมภีร์ เมื่อประเพณีการสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นกุศลนี้ได้รับความนิยมมากขึ้นจึงเกิดประเพณีใหม่ คือการทำพระพุทธรูปด้วยก้อนดินหรือที่เรียกว่าพระพิมพ์หรือพระเครื่อง เพราะไม่ต้องใช้เวลาและทุนทรัพย์มาก อีกทั้งยังสามารถสร้างได้ครั้งละมากๆ ผิดไปจากการสร้างพระพุทธรูปด้วยหิน ไม้ สำริด หรือวัสดุมีค่าอื่นๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถสร้างได้ทุกคน

ชาวทวารวดีอีสานก็เช่นเดียวกับพุทธศาสนิกชนอื่นๆ ที่ประสงค์บุญกุศลจากการสร้างพระพุทธรูปและพระพิมพ์ ซึ่งจารึกที่พบในภาคอีสานได้ให้ความกระจ่างในเรื่องนี้พอสมควร หลักฐานจารึกบนพระพิมพ์มีตัวอย่างให้ศึกษามากกว่าจารึกบนพระพุทธรูป ข้อความที่ปรากฏบนด้านหลังของพระพิมพ์มักระบุว่าเป็นบุญกุศลของใคร ผู้ใดเป็นผู้สร้าง เช่น บุญอันนี้ในพระกอมระเตญญ์ พร้อมไปด้วยพระสหายผู้เป็นสามัญชนได้ร่วมกันสร้าง หรือบุญแห่งพระจักพรรดิ

สำหรับจารึกบนพระพุทธรูปมีตัวอย่างเช่น พระพุทธรูปจากวัดจาทีก อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา มีข้อความว่า พระเทวี ของเจ้าแห่งทวารวดี ทรงบัญชาให้พระธิดา สร้างพระพุทธรูปของพระตถาคตนี้ไว้

การจารึกชื่อผู้สร้างไว้เนื้ร่ากับว่าเป็นการบอกกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้จดจำ บุญกุศลที่เขาเหล่านั้นได้ทำไป (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. 2552 : 45-47)

ประวัติความเป็นมาของเมืองนครจำปาศรี

นครจำปาศรีมีประวัติอันยาวนานนับเป็นพันปี และได้ถูกเลื่อนหายไปจากหน้าประวัติศาสตร์ เนื่องจากวิกฤตการณ์หรือเหตุผลใดก็ไม่อาจจะทราบได้ จะอย่างไรก็ตาม ก็ยังมีเค้าเงื่อนพอที่จะสืบค้นได้บ้างจากหลักฐานทางโบราณคดี เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ โดยเฉพาะอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นที่ตั้งนครจำปาศรี มีโบราณสถานหลายแห่ง และมีโบราณวัตถุหลากหลายชนิด สามารถสืบค้นและเปรียบเทียบอายุสมัยลักษณะเผ่าพันธุ์ ตลอดจนการดำรงชีพ ขนบธรรมเนียมประเพณีของบรรพชนในถิ่นแถบนี้ได้เป็นอย่างดีนอกจากนี้ยังเป็นตำราเอกสารอื่นๆ พอที่จะอ้างอิงเทียบเคียงได้ด้วยจากข้อสันนิษฐานของ อาจารย์สมชาย ลำดวน ภาควิชาภาษาไทย และภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม) สันนิษฐานได้ว่า วัดนครจำปาศรีมีความเจริญรุ่งเรืองมา 2 ยุค ด้วยกันคือ

1. ยุคทวารวดีระหว่างพ.ศ.1000-1200

2. ยุคลพบุรีระหว่าง พ.ศ. 1600-1800 นครจำปาศรีสมัยทวารวดีมีหลักฐานชี้ให้เห็นเด่นชัดคือ

1. หลักฐานจากพระพิมพ์ดินเผาที่ขุดพบจากกรุต่างๆ ในเขตพื้นที่นครจำปาศรีทางด้านมนุษยวิทยาทางกายภาพ จะเห็นว่าลักษณะพระพักต์และพระวรกายของพระพิมพ์ เป็นชนพื้นเมืองสยามโบราณจะนั่นคนที่เราอาศัยอยู่ในนครจำปาศรีจึงเป็นเชื้อชาติสยามพื้นเมืองดึกดำบรรพ์ นอกจากนั้นยังสังเกตพระพุทธรูปร่วมสมัยกับพระพิมพ์ แบบพระประสมทำขึ้นประมาณ พ.ศ. 950-1250 โดยจารึกอักษรคฤนทร์ หรืออักษรขอมโบราณไว้ด้วยพระพิมพ์ดินเผานาดูนปางประทานพร หรือปางทรงแสดงธรรม บางองค์ที่ขุดพบที่กรุพระธาตุก็มีอักษรคฤนทร์ทั้งขีดและเขียนด้วยสีแดงจารึกไว้บนแผ่นหลังของพระพิมพ์เหมือนกัน อาจารย์สทชาย ลำดวน ได้เรียนถาม ดร.จิตร บัวบุศย์

ราชบัณฑิตสถานเทคโนโลยีราชมงคลวิทยาเขตเพาะช่าง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม) เกี่ยวกับอายุครุฑปั๊มว่า มีอายุเก่าแก่แค่ไหน ได้รับคำตอบว่า “อันนี้เราต้องเทียบจากศิลปะอินเดีย ก็เริ่มจากคุปตเริ่มแรก สำหรับที่นครจำปาศรีจะมีอายุระหว่าง 900 ถึง 1800 “

2. หลักฐานทางสถาปัตยกรรม ดร.จิตร บัวบุศย์ กล่าวว่าเจดีย์ส่วนใหญ่ฐานนั้นจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส สี่เหลี่ยมจัตุรัสนั้นมาจากฐานอุบลมณฑล ซึ่งเป็นต้นแบบนิยมสร้างกันในสมัยคลื่นที่ 3 ของพระพุทธศาสนา (รุ่งเรืองอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 12 ถึง 13) ที่เข้าสู่ประเทศสยามและนครจำปาศรีก็ได้รับอิทธิพลศิลปวัฒนธรรมในคลื่นนี้ด้วย

นครจำปาศรีเจริญรุ่งเรืองในสมัยลพบุรีซึ่งมีหลักฐานยืนยันดังนี้

1. หลักศิลาจารึก 14 บรรทัดที่ขุดพบที่ศาลานางขาวในเขตนครจำปาศรี ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขอนแก่น

2. ศิลปะวัตถุต่างๆ ทั้งสมบูรณและแตกหักที่ขุดพบและแตกกระจายในเขตนครจำปาศรี เช่น พระวัชรธรรมพระอิศวรพระนารายณ์เศียรพระกรและอื่นๆ อีกเป็นจำนวนมาก

3. โบราณสถานเช่นกุ้งสันตรัตน์กู๋น้อยและศาลานางขาวหลักศิลาจารึก ศิลปวัตถุ และโบราณสถานเหล่านี้ล้วนเป็นศิลปกรรมของขอมสมัยลพบุรีทั้งสิ้น เช่น กุ้งสันตรัตน์กู๋น้อยซึ่งเป็นศิลปะแบบบายน(ศิลปะแบบบายน พ.ศ. 1724- ราว พ.ศ. 1780) ตรงกับรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 มหาราชองค์สุดท้ายของขอมข้อมูลและหลักฐานเหล่านี้ชี้ได้ชัดเจนว่านครจำปาศรีได้เจริญรุ่งเรืองมา 2 ยุคดังที่กล่าวแล้ว (สุวิทย์ ธีรศาสตร์, 2549: 98-123)

ประวัติความเป็นมาของพุทธมณฑลอีสาน พระธาตุนาดูน

ในปีพุทธศักราช 2522 กรมศิลปากรและราษฎรในตำบลนาดูนได้ขุดพบพระบรมสารีริกธาตุจากเนินดินที่เป็นซากโบราณสถาน ในบริเวณที่นาของราษฎรท้องที่หมู่ที่ 1 ตำบลนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม พระบรมสารีริกธาตุ

มีพื้นฐานดังกล่าวก้าวประดิษฐ์สถานในผอบ 3 ชั้น ชั้นในเป็นทองคำ ชั้นกลางเป็นเงิน ชั้นนอกเป็นสำริด สอดซ้อนกันเรียงตามลำดับ และบรรจุอยู่ในสถูปจำลองอีกชั้นหนึ่ง เป็นสถูปโลหะ ทรงกลมสูง 24.4 เซนติเมตร ถอดออกเป็น 2 ส่วน ส่วนยอดสูง 12.3 เซนติเมตร ส่วนองค์สถูปสูง 12.1 เซนติเมตร

ชาวจังหวัดมหาสารคาม ดำริว่า อุบัติการณ์ของพระบรมสารีริกธาตุครั้งนี้ นับเป็นนิมิตหมายอันดี แก่ชาวจังหวัดมหาสารคามอย่างยิ่ง สมควรสร้างพระสถูปเจดีย์ ประดิษฐาน ไว้ให้ถาวรมั่นคง เป็นปูชนียสถานและสิริมงคลแก่ภูมิภาคนี้ต่อไป และเพื่อสืบทอดพระบรมศาสนาตามแนวทางแห่งบรรพชน จึงจัดสร้างโครงการพุทธมณฑล อีสานขึ้น เพื่อเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีระยะเวลาดำเนินการตั้งแต่ พุทธศักราช 2525-2529 ประกอบด้วยสถานที่สำคัญ คือ เจดีย์พระธาตุนาดูนที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ศูนย์พิพิธภัณฑสถานธรรมชาติวิทยา จำปาศรี เพื่อเก็บรักษาโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และเป็นแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับ อานาจักร จัมปาศรี นครโบราณของบริเวณนี้ซึ่งอยู่ในสมัยทวารวดี อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 13-16 ประกอบด้วย วัด ส่วนรุกขชาติ สวนสมุนไพร ศาลาพักผ่อน แหล่งน้ำ และถนน กำหนดพื้นที่ก่อสร้าง ณ โคกดงเค็ง มีบริเวณพล 902 ไร่เศษ เจดีย์พระธาตุนาดูน มีลักษณะประยุกต์จากสถูปจำลองที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ กับลักษณะ ศิลปากร แบบทวารวดีออกแบบและดำเนินการสร้างโดยกรมศิลปากรสูง 50.50 เมตร ฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส 35.70 เมตร พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี ได้ประกอบ พิธีวางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2528 ก่อสร้างสำเร็จบริบูรณ์ เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2529 สิ้นค่าใช้จ่ายเป็นเงิน 7,580,000 บาท (เจ็ดล้านห้าแสนแปดหมื่นบาทถ้วน) ครั้นวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2530 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณฯ สยามมกุฎราชกุมารเสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์มาทรง ประกอบพิธีอันเชิญพระบรมสารีริกธาตุเข้าบรรจุในองค์เจดีย์พระธาตุนาดูน

ประวัติความเป็นมาของพระพิมพ์ดินเผากรุณาคุณ จังหวัดมหาสารคาม

สภาพทั่วไปของอำเภอนาตูน จังหวัดมหาสารคาม อำเภอนาตูนเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดมหาสารคาม มีพื้นที่ประมาณ 248 ตารางกิโลเมตร ทิศเหนือจรดอำเภอนาโพธิ์ ทิศใต้จรดอำเภอนาคู ทิศตะวันออกจรดอำเภอนาโพธิ์ และอำเภอนาโพธิ์ ทิศตะวันตกจรดอำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม ลักษณะภูมิประเทศ มีลักษณะเป็นรูปคลื่นสลับกัน มีป่าไม้เบญจพรรณเล็กน้อย ลักษณะของดินเป็นดินทรายปะปนดินเกลือ ได้รับอิทธิพลมรสุมน้อย มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่อปีน้อย อำเภอนาตูนแบ่งการปกครองเป็น 9 ตำบล มีประชากร 32,766 อาชีพประชากรส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญได้แก่พระธาตุนาตูน

การขุดค้นพบพระพิมพ์ดินเผา อำเภอนาตูนในประวัติศาสตร์ เป็นเมืองโบราณนามนครจำปาศรี ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของภูมิภาคโดยมีอาณาจักรต่างๆที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง ได้แก่ เมืองศรีโคตรบูร เมืองหนองหารหลวง เมืองหนองหานน้อย เมืองสาเกตุหรือร้อยเอ็ดประตูเมืองกรุนทนครหรืออุโยทยา ในพุทธศตวรรษที่ 6 การขุดค้นพระพิมพ์กรุณาคุณได้เริ่มขุดค้นพบเมื่อ พ.ศ. 2513 โดยชาวบ้านอำเภอนาตูน ได้ขุดพบซากโบราณสถานทางด้านทิศเหนือของโรงเรียนชุมชนกุโนนเมือง พบพระพิมพ์ปางนาคปรกเดี่ยว สีขาวจำนวนมาก พ.ศ. 2514 เจ้าหน้าที่หน่วยกรมศิลปากรที่ 7 จังหวัดขอนแก่น ได้ทำการขุดแต่งโบราณสถานที่อยู่ในเขตอำเภอนาตูน จำนวน 3 แห่ง คือ กู่สันตรัตน์ กุ๊น้อย และศาลานางขาว

พ.ศ. 2522 ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งได้ขุดพบซากเจดีย์โบราณห่างจากกู่สันตรัตน์ประมาณ 500 เมตร พบก้อนอิฐขนาดใหญ่ พระพุทธรูปสำริด จำนวนมาก หน่วยศิลปากรที่ 7 จึงได้เข้ามาดำเนินการขุดค้นโดยแบ่งเป็นตารางกริด โดยขุดค้นพบพระพิมพ์ดินเผาประมาณ 1,000 ชิ้น ยอดสถูปสำริด 1 ชิ้น เศษทองคำ แม่พิมพ์ดินเผาจารึกด้านหลังพระพิมพ์ดินเผาและนำไปเก็บไว้ยังพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจังหวัดขอนแก่น

รูปแบบของพระพิมพ์ดินเผากรุณาคุณจังหวัดมหาสารคาม

รูปแบบพระพิมพ์ดินเผากรุณาคุณที่ขุดพบเมื่อปี พ.ศ. 2522 นั้น เป็นพระพิมพ์ดินเผาฝีมือช่างประจำราชสำนัก โดยในกรมระดาญง พร้อมด้วยสหายได้ร่วมกันสร้างไว้เพื่อเป็นพุทธบูชาสืบทอดพระพุทธศาสนา พระพิมพ์ดินเผานาตูน มีพุทธศิลป์ลวดลาย

ลี้ลาอ่อนซ้อยสวยงาม และเป็นศิลปะทวารวดีมีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 13 -16 หรือประมาณ 1,300 ปี เนื้อพระพิมพ์แข็งแกร่งมาก ใช้เลื่อยตัดเหล็กตัด 2-3 ครั้ง จึงจะขาด พระพิมพ์บางองค์กลายเป็นเนื้อหิน สีเนื้อพระพิมพ์ 5 สี คือ สีหิน (สีน้ำตาลแก่) สีเหลืองอ่อนหรือสีเหลืองมันปู สีชมพู (มีน้อยมาก) สีแดงหินทราย สีขาวนวล (สีเทาอ่อน) ในพระพิมพ์เกือบทุกพิมพ์จะมีรูปสลักจำลองปรากฏอยู่เสมอ และเป็นพระพิมพ์เล่าเรื่องพุทธประวัติที่มีความหมายอยู่ในตัว รูปลักษณะของพระพิมพ์เป็นแผ่นดินเผา ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 6 รูปลักษณะ คือ

1. สามเหลี่ยมรูปใบไม้ เช่น พระแผง พระพิมพ์นาคปรกเดี่ยว ชุ่มเรือนแก้ว หรือรูปใบไม้
2. สามเหลี่ยมหน้าจั่ว เช่น พระแผง 15 องค์ พระแผง 32 องค์ เป็นต้น
3. สี่เหลี่ยมผืนผ้า เช่น พระพิมพ์ปางเสด็จดาวดึง ปางประทับยืนแสดงธรรม ปางประทับนั่งแสดงธรรม ฯลฯ
4. สี่เหลี่ยมจัตุรัส เช่น พระพิมพ์ 4 องค์ พระแผง 42 องค์ ฯลฯ
5. รู้นเหลี่ยมยอดโค้ง เช่น พระพิมพ์ปางสมาธิประทับใต้ต้นโพธิ์ พิมพ์ต่างๆ ฯลฯ

6. แบบลอยตัวองค์เดียว เช่น พระปางนาคปรกเดี่ยว พระปางนางรำ ฯลฯ

นอกจากจะแบ่งตามรูปทรงของกรอบพิมพ์แล้ว ยังสามารถแบ่งตามรายละเอียดขององค์พระพุทธรูป หรือภาพเล่าต่างๆ ได้ 7 กลุ่มปาง คือ กลุ่มที่ 1 ปางแสดงธรรม มีอยู่ประมาณ 4 พิมพ์ คือ

1. ปางประทานพร
2. ปางเสด็จดาวดึงส์เล็ก
3. ปางเสด็จดาวดึงส์ใหญ่
4. ปางนั่งเมือง

กลุ่มที่ 2 ปางยมกปาฏิหาริย์ มีประมาณ 2 พิมพ์ คือ

1. ภาพนูนต่ำหรือพิมพ์บาง
2. ภาพนูนสูงหรือพิมพ์หนา

กลุ่มที่ 3 ปางสมาธิประทับใต้ต้นโพธิ์ (พิมพ์ขุ้มโพธิ์หรือพิมพ์ปรกโพธิ์) มีประมาณ 3 พิมพ์

1. พิมพ์ปรกโพธิ์พิเศษ
2. พิมพ์ปรกโพธิ์ใหญ่
3. พิมพ์ปรกโพธิ์เล็ก

กลุ่มที่ 4 ปางนาคปรก มีประมาณ 4 พิมพ์ คือ

1. พิมพ์นาคปรกเดี่ยวพิมพ์ใหญ่
2. พิมพ์นาคปรกเดี่ยวพิมพ์กลาง
3. พิมพ์นาคปรกเดี่ยวขุ้มเรือนแก้ว
4. พิมพ์นาคปรกคู่

กลุ่มที่ 5 พระพิมพ์แผง มี 3 ลักษณะแบบพิมพ์ คือ

1. แบบสามเหลี่ยมหน้าจั่ว มีประมาณ 6 แบบพิมพ์
2. แบบสี่เหลี่ยมผืนผ้าและสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีประมาณ 14 แบบพิมพ์
3. แบบรูปใบไม้ หรือรูปว่าวจุฬา มีประมาณ 3 แบบพิมพ์

กลุ่มที่ 6 พระพิมพ์ภาพโพธิ์สัตว์ พระพิมพ์นี้จะพบน้อยมาก ปรากฏอยู่ในวงการพระเครื่องประมาณ 12 องค์เท่านั้น

กลุ่มที่ 7 แผ่นดินเผารูปสถูปจำลอง ซึ่งจำลองมาจากสถูปสำริดที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งนับเนื่องเป็นปางเสด็จดับขันธปรินิพพาน (พิริยะ ไกรฤกษ์. 2528 : 23)

ลักษณะเนื้อสีของพระพิมพ์กรุณาคุณ

เนื้อพระนาคุณแบ่งออกได้หลายชนิด

เนื้อดินเผา ลักษณะการเผาคือ เผากลางแจ้ง จะมีลักษณะเหมือนรอยเปลวไฟในองค์พระ มีหลายสี มีทั้ง 2 สี ดำ แดง 3 สี ชมพู ดำ แดง หรือดำไปเลย ลักษณะของสีต้องเป็นสีในองค์มันเงา สีนํ้ามันวบ ไม่แห้งกระด้างเหมือนทำใหม่

เนื้อดินดิบ มีลักษณะสีเดียว สีสัมผัสสัมผัสชุ่มๆ ลักษณะเนื้อแบบนี้จะสวยมาก มันวาว มีนํ้ามันวาลออกมาจากข้างในองค์พระ เนื้อจะแกร่งเหมือนการทำโดยวางไว้ผึ่งแดด แล้วแห้ง จัดลงกรุ หรือบรรจุใส่ไห ถ้าวางค้เห็นหักเห็นเนื้อข้างในจะเหมือนขนมเปีย

เนื้อแร่ สุดยอดของกรรมวิธีการทำ เนื้อแกร่งมาก บางองค์มีพลังคุ้มครองแม่เหล็กสูง บางองค์ไม่ดูด แล้วแต่ลักษณะของเนื้อพระ เนื้อหาของพระ เป็นเนื้อหาที่น่าศึกษามาก เพราะเราได้ตรวจเช็คค่าของดินแล้ว ผ่านการเผา 10,000 องศา ซึ่งพัฒนาการการเผา หรือการสร้างเตาเผาจะต้องทำอย่างไร หรือจะเป็นการนำเอาลาวาที่เย็นลงแล้วมาอัดใหม่ และผ่านการเวลา การตรวจเช็คจึงได้ค่าออกมาเป็นหมื่นองศา แต่สังเกตให้ดี พระเนื้อแร่คลุมทั้งนั้น แร่ต้องผุดจากข้างใน ซึ่งบางองค์ผุดออกมาแค่นิดเดียว แต่บางองค์ผุดออกมาเต็มด้านหน้าขององค์พระ ด้านหลังยังให้เห็นผิวของเนื้อดิน ซึ่งทำให้เราเห็นการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติว่า การทำหรือขั้นตอนการสร้างนั้น เริ่มต้นเป็นเนื้อดินเผาธรรมดาที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติมากนัก ก็มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และการสังเกตเนื้อแร่ให้ดีขึ้นแล้ว เป็นเนื้อที่พิเศษมาก มีลักษณะหลากหลายของธรรมชาติ หลากหลายสีสันทัน เช่น เนื้อหยก สีดำ เนื้อทองชมพู เนื้อแดง ทั้งองค์ เนื้อลาวาภูเขา เนื้อดำทั้งองค์ เนื้อทรายละเอียด เนื้อ 7 สี สายรุ้ง เนื้ออัมพันคลุม เนื้อทองแดง เนื้อหินศิลา มีหลากหลายรูปแบบของหิน ซึ่งเป็นเนื้อที่ถือว่าดูง่าย บ่งบอกคืออายุของเนื้อพระ เนื้อหินศิลาที่มีทั้งหินลับมีด หินศิลาแลง หินทราย ข้างนอกแกร่ง เหมือนหิน แตกออกข้างในเป็นทรายละเอียด

เอกลักษณ์ของเนื้อแร่ เช่น 1. พระแท้บางองค์ จะยังคงให้เห็นเนื้อดินที่แร่ยังไม่คลุมทั้งหมด 2. ปรกาทองในสายแร่ ต้องมี 3. พิมพ์พระจะไม่เพี้ยนไป 4. การผุดของแร่ ต้องออกมาจากข้างใน 5. เกิดการพองตัวแล้วแตกเป็นโพรง 6. เป็นรูปพูนต้องลึกลงไปเนื้อ 7. การไหลของแร่ ต้องเป็นธรรมชาติ 8. สีสันทันต้องมีเส้นไหม ไม่ใช่สีของกั๊ส สีจะสด สนิทปกติ 9. พระต้องมีชีวิต แร่ต้องมีชีวิตของธรรมชาติ ถ้าสังเกตให้ดี สายแร่จะไหลออกตลอดเหมือนมีชีวิต ต่างจากของปลอม พระจะตายแห้งกระด้าง จะไม่มีการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติเลย และสังเกตให้ดี รอยของพระใหม่ จะมีการแตกร่อน เหมือนแก้วร้าวในพระเนื้อแร่ของปลอม และการทำพระใหม่นั้น จะเป็นการเป่าจากด้านนอก เนื้อจะเรียบ การผุดของเนื้อจากด้านในออกด้านนอกไม่มี 10. พระนาดูนจะต้องไม่มีรู

เนื้อหินศิลา เป็นเนื้อที่บ่งบอกถึงอายุของเนื้อพระได้ดีมาก เนื้อหินศิลาคะออกสีเขียวศิลา ผิวจะมันวาว เนื้อจะแกร่งเหมือนหิน ยิ่งขัด ยิ่งวาว ยิ่งสวย และเนื้อนี้ส่วนมากจะมีพลังในการดูดแม่เหล็กมาก แทบจะทุกองค์ ทุกพิมพ์ และถ้าเนื้ออย่างนี้ไม่ต้องพิจารณามาก เพราะเนื้ออย่างนี้ไม่สามารถทำได้

เนื้อหินศิลาแลง เป็นเนื้อที่ไม่ค่อยเจอหัก สีแดงเหมือนศิลาแลง เนื้อพระจะมีรูปพรุนทั้งองค์ เนื้อแกร่ง และลักษณะการทำต้องเป็นธรรมชาติ

เนื้อสีขาว เป็นเนื้อที่หายากมาก ซึ่งพระกรุในประเทศไทยยังไม่ค่อยเจอ แต่ในพระกรุนาคน มีให้เราเห็นถึงความวิเศษ และเนื้อจะคล้ายดินที่เหลือในกรุ เป็นก้อนเล็กๆ สีขาวสวย ทำให้เราเห็นถึงความบริสุทธิ์ของเนื้อพระ

เนื้อดำ บ่งบอกถึงความพิเศษของเนื้อดำ เนื้อจะแกร่ง ดำ มันวาว ต้องดำออกจากข้างใน เนื้อต้องแน่น โมเลกุลควบแน่นของพระเนื้อดำนี้มาก จะไม่กลั่นน้ำ และเป็นเนื้อหนึ่งที่มีการผสมของทำคำมาก บางองค์ดูดแม่เหล็กมาก บางองค์ไม่ดูดเลย และมีเรื่องเล่าของชาวบ้านในนาคนว่า เวลาที่มีสัตว์ที่มีพิษกัดหรือต่อย ให้นำพระเนื้อสีดำมาฝนกับน้ำแล้วทา จะหายเป็นปลิดทิ้งเลย เหมือนกับคนโบราณบอกว่า “เล่นแร่แปรธาตุ เหล็กไหล ไพรดำ” ที่สังเกตุพระเนื้อดำ จะไม่ค่อยทำลายตัว ที่เกิดจาก อ็อกไซด์

เนื้อทราย เป็นเนื้ออีกเนื้อหนึ่งที่มีความพิเศษในตัว เพราะพระจะไม่มีตัวประสาน จะมีแร่ธาตุต่างๆ พลอย ทองคำ และโลหะต่างๆ ตะกั่ว ทองแดง ดีบุก ผสมกัน เนื้อก็แกร่ง แต่โดนน้ำ โดนเหงื่อจะละลายไหลมากองกันเป็นเหมือนทราย แต่จากการสแกนในองค์พระแล้ว เป็นที่น่าตกใจเหมือนกัน พระมีความหลากหลายในสายแร่เหมือนกัน

เนื้อสีชมพู ลักษณะพระเนื้อสีชมพู เป็นเนื้อที่เหมือนคำว่า แสน์เนื้อดินจริงๆ เพราะเป็นสีที่สวยงาม ผิวชมพูบริสุทธิ์ เหมือนผิวเด็กที่เกิดใหม่ จะมีลักษณะสีส้มผสมชมพูอ่อนๆ ดูแล้วนวลตามาก เนื้อจะแกร่งเหมือนกิน ผิวจะตึง มีความมันวาว มีความชื้นในตัว จะไม่แห้งกระด้าง ดูแล้วจะชุ่มตา โทนสีอ่อนๆ เป็นพระที่ไม่โดนเผา ตากแดดแล้วใส่ไฟ ผังดินเลย แต่ก็จะมีสีผึ้ง รักษาผิวพระไว้อีกชั้นหนึ่ง พระเนื้อนี้จะเห็นมวลสารน้อย ผิวพระละเอียดเหมือนดินกรอง

เนื้อสีขาว (ขาวนมข้น นมสาว) ลักษณะของเนื้อสี เป็นขาวนมข้น เนื้อละเอียด เนื้อแน่น ส่วนผสมไม่เห็นชัด ผิวเนียน (ชมรมพระเครื่อง. 2540 : 30-36)

สรุปและอภิปรายผล

พัฒนาการในการสร้างพระเครื่องในภาคอีสานมีมูลเหตุมาจากความเลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาโดยมีความเชื่อว่าการสร้างพระพุทธรูปมีบุญมากมีอานิสงส์มากและยังถือว่าเป็นเจดีย์ประเภทหนึ่ง ในจำนวนเจดีย์ทั้ง 4 ประเภท คือ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ อุเทสิกเจดีย์ และรูปสักอันเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา ก็จัดว่าเป็นอุเทสิกเจดีย์ ซึ่งสาเหตุของการสร้างก็พอที่จะสรุปได้ 3 ประการด้วยกัน คือ 1. เพื่อการสืบทอดพระพุทธศาสนา ด้วยความศรัทธา ซึ่งจะมีรูปแบบหรือพุทธลักษณะตามพุทธประวัติ 2. เพื่ออุทิศส่วนกุศล ด้วยความเชื่อที่ว่ามนุษย์เมื่อตายไป จะต้องเดินทางไปสู่ภพภูมิอื่นที่มีเหมือนกับที่ซึ่งเคยอยู่มา การมีพระติดตัวไปย่อมนำมาซึ่งความเป็นสิริมงคล ทั้งช่วยปกป้องคุ้มครองภัยอันตรายต่าง ๆ ดังนั้นจึงมักปรากฏพบโครงกระดูกอยู่ร่วมกับพระตามกรุต่าง ๆ และด้วยความเชื่อนี้เองที่นำมาซึ่งประเพณีที่ให้พระภิกษุเดินนำหน้าผู้ตาย เวลาต้องการเคลื่อนย้าย 3. เพื่ออาราธนาคุณพระพุทธานุภาพให้บังเกิดผลกับตัว หรือที่เรียกกันให้เข้าใจง่าย ๆ ว่า “สร้างเพื่อไว้ใช้” การสร้างพระตามคตินี้จะมีการปลุกเสก ลงพระเวทย์วิหยาคม ให้บรรจุลงในพระพิมพ์หรือพระเครื่อง นับเป็นเรื่องที่มีมาแต่โบราณ ดังเช่นจารึกซึ่งปรากฏอยู่ในแผ่นลานเงินลานทองที่พบในกรุนาคนูน รูปแบบศิลปกรรมพระเครื่อง ดินเผากรุนาคนูน จังหวัดมหาสารคาม เป็นพระพิมพ์ดินเผาที่ขุดค้นพบเมื่อปี พ.ศ. 2522 สามารถจำแนกรูปลักษณะของพระพิมพ์ดินเผาออกเป็น 6 ลักษณะ ได้แก่ สามเหลี่ยมรูปไข่ สามเหลี่ยมหน้าจั่ว สี่เหลี่ยมผืนผ้า สี่จัตุรัส ฐานเหลี่ยมยอดโค้ง และลอยตัวองค์เดียวโดยแบ่งออกเป็นปางต่างๆ ได้ 7 กลุ่มปาง คือ ปางทรงแสดงธรรม ปางยมกปาฏิหาริย์ ปางมุจลินทร์ หรือปางนาคปรก ปางขัดสมาธิ ปางลีลา พระแผง และแผ่นดิน

แผนภูมิลำดับรูปจำลอง ซึ่งล้วนเป็นศิลปกรรมในช่วงศตวรรษที่ 11-15 ในสมัยทวารวดีและมีหลากหลายชนิดด้วยกัน ได้แก่ เนื้อดินเผา เนื้อดินดิบ เนื้อหินศิลา เนื้อหินศิลาแลง เนื้อสีขาวเนื้อดำ เนื้อทราย เนื้อสีชมพู และเนื้อสีขาว

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2545). **โบราณคดีออกข้างดิน**. กรุงเทพฯ : ฟันนี่พับบลิชซิง..
- กรมศิลปากร. (2502) **พระพุทธรูปและพระพิมพ์ในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ**
จ.พระนครศรีอยุธยา. พระนคร : กรมศิลปากร.
- ชมรมพระเครื่อง. (2540). **เนื้อพระและสีของพระนาครูน** : สารคามการพิมพ์.
- พิริยะ ไกรฤกษ์. (2547). **ประวัติศาสตร์และโบราณคดีไทย** : ศิลปะและวัฒนธรรม.
- มนัส โอภากุล. (2543). **พระฯเมืองสุพรรณ**. สุพรรณบุรี : สุพรรณการพิมพ์.
- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. (2552). **พระพุทธรูปและพระพิมพ์ทวารวดีภาคตะวันออก**
เฉียงเหนือ.วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์
ศิลปะไทย. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สมพร อยู่โพธิ์. (2514). **พระพุทธรูปปางต่างๆ**. พระนคร : กรมศิลปากร.
- สมชาย ลำดวน (2553). ศิลปะทวารวดี : วัฒนธรรมพุทธศาสนายุคเริ่มแรกในดินแดนไทย.
กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- สุวิทย์ ธีรศาสตร์. (2549). **ประวัติศาสตร์อีสาน และวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์-
เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน**. ภาควิชาประวัติศาสตร์ และโบราณคดี
คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.